

Pokyčiai Baltarusijoje ir Lietuvos vaidmuo juose

Apskritojo stalo diskusija

Vilnius, 2008 m. rugsėjo 11 d.
Rytų Europos studijų centras

Dalyviai:

Kristina Vaičiūnaitė	Rytų Europos studijų centras
Laurynas Jonavičius	Rytų Europos studijų centras
Vytis Jurkonis	Rytų Europos studijų centras
Julija Narkevičiūtė	Rytų Europos studijų centras
Jovita Pranevičiūtė	VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Mantas Adomėnas	Demokratinės politikos institutas
Jonas Survila	Demokratinės politikos institutas
Živilė Dambrauskaitė	Rytų geopolitikos studijų centras
Povilas Žielys	VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Julius Skačkauskas	LR Vyriausybės kanceliarija
Evaldas Marozas	VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
Vadim Volovoj	Geopolitinių studijų centras

Apskritojo stalo diskusija apie Baltarusijoje vykstančius pokyčius ir Lietuvos elgesį šių pokyčių akivaizdoje surengta Rytų Europos studijų centro iniciatyva, siekiant skatinti domėjimąsi Lietuvos užsienio politika ir didinti Lietuvos analitinės bendruomenės dalyvavimą, priimant svarbius užsienio politikos sprendimus.

* * * * *

Pastaruoju metu akivaizdžiai keičiasi tiek Europos Sąjungos, tiek Rusijos santykiai su „paskutine Europos diktatūra“ – Baltarusija. Pats Minskas taip pat keičia savo elgesį ir siunčia naujus signalus Vakarams. Ypač didelio atgarsio susilaukė Minsko sprendimas paleisti paskutiniuosius politinius kalinius ir taip įgyvendinti vieną iš dvylikos ES pateiktų sąlygų tarpusavio santykiams gerinti. Kas lėmė A.Lukašenkos elgesio pokyčius? Kaip turi elgtis Europa? Kokie galimi tolimesni įvykių raidos scenarijai?

AR IR KODĖL KEIČIASI BALTARUSIJA?

A.Lukašenkos sūpuoklės

Visų pirma reikia pabrėžti, kad pastarieji įvykiai Baltarusijoje yra platesnių tarptautinės politikos procesų pasekmė. Ieškant atsakymo į klausimą, kodėl A.Lukašenka staiga prakalbo apie „atšilimą“ santykiuose su Vakara, būtina prisiminti nesenus įvykius posovietinėje erdvėje. Be abejo, svarbiausias iš jų buvo Rusijos ir Gruzijos karinis konfliktas. Vertinant šio konflikto poveikį Baltarusijos elgesiui, galima padaryti kelias svarbias išvadas. Visų pirma, Gruzija, kaip ir Baltarusija, priklauso Rusijos „strateginių interesų zonai“. Bent jau taip skelbia naujoji Rusijos užsienio politikos strategija. Antra, panaudodama karinę jėgą prieš Tbilisį, Maskva aiškiai pademonstravo kitoms savo strateginių

interesų zonoje esančioms šalims, kas jų laukia, jei nebus skaitomasi su Rusijos norais ir siekiais. Trečia, pradėdant jau 2006-aisiais, kai Maskva pirmą kartą užsuko dujų kanelį savo pagrindinei sąjungininkei, Maskvos ir Minsko santykiai nuolat prastėjo. Praktiškai užmirštas sąjunginės valstybės kūrimas, vyksta nuolatiniai konfliktai dėl energetinių išteklių kainų ir jų tranzito per Baltarusijos teritoriją. Galiausiai – Baltarusijos nenoras paremti Rusiją ir pripažinti naujai sukurtą Pietų Osetijos ir Abchazijos valstybingumą. Tokiame dvišalių santykių kontekste aiškiai jaučiamas vis didėjantis Rusijos spaudimas A.Lukašenkai. Maskva garsiai kalba apie Rusijos rublio, kaip vieningos valiutos įvedimą, planuoja Baltarusijoje dislokuoti sąjunginės valstybės priešraketinės gynybos sistemą, Rusijos verslas baigia perimti Baltarusijos ekonomiką.

Rusija nori būti mylima

Laikantis aukščiau išdėstytos logikos aiškinant Baltarusijos elgesį, kyla klausimas, kodėl Rusija, kuri suinteresuota Baltarusijos integracija, iki šiol to nepadare? Juk Maskva turi visus svertus savo rankose: Baltarusijai yra visiškai priklausoma nuo Maskvos energetiškai ir ekonomiškai, integracija su Vakarais Minskui nėra reikšminga atsvara dėl paties A.Lukašenkos režimo pobūdžio. Tačiau Minskas nuo pat 1997-ųjų, kai buvo pradėta kurti sąjunginė valstybė, išlieka savarankiškas, nepriklausomas ir suverenus. Kur Minsko išlikimo paslaptis? Paradoksalu, bet didžiausias Baltarusijos koziris yra pati Rusija. Nemažai iš tų, kurie domisi Rusijos-Baltarusijos santykiais, puikiai žino, kad Minskas visada buvo tam tikras įrankis arba „buferis“ Rusijos santykiuose su Vakarais. Viena vertus, Maskvai A.Lukašenkos režimo išlaikymas visada buvo naudingas kaip „gali būti ir blogiau“ iliustracija. Paprastai tariant, Maskva Baltarusiją visada galėjo panaudoti kaip argumentą Vakarų kritikai dėl demokratijos ir žmogaus teisių pažeidimų atremti: „Jūs pažiūrėkit kas darosi Baltarusijoje, ir suprasit, kad Rusijoje ne taip jau ir blogai“. Antra vertus, išlikdama nepriklausoma, Baltarusija visada galėjo paremti Rusijos poziciją ir veiksmus tarptautinėje arenoje. Turėdama ne tiek daug sąjungininkių pasaulyje, Maskva buvo suinteresuota išlaikyti Baltarusijos suverenumą ir taip užsitikrinti papildomą jos politiką remiantį balsą. Trečias svarbus veiksnys, leidžiantis Minskui išlaikyti atstumą santykiuose su Rusija, yra Maskvos savigarbos jausmas ir „noras būti mylimai“. Baltarusija yra ta šalis, iš kurios Maskvoje iki šiol buvo tikimasi savanoriškos, o ne prievartinės integracijos. Toks požiūris susijęs su Rusijos savigarba ir statusu tarptautinėje arenoje: nesinori kurti draugystę tik prievarta, todėl siekiama, kad atsirastų ir „draugų-savanorių“. Tokia pozicija paaiškina ir Rusijos nenorą pasinaudoti turimais įtakos svertais bei galutinai integruoti Baltarusiją. Maskva vis laukia, kol Minskas pats „atsiduos“. Galiausiai, baltarusiai yra artimiausi rusams etniniu požiūriu. Atitinkamai, Rusijos noras ir galimybės imtis prieš Baltarusiją tokių veiksmų, kokius ji naudoja prieš gruzinus ar kitus kaukaziečius, ilgą laiką buvo labai menkas. Tokiomis aplinkybėmis veikianti Baltarusija, nors ir nėra visiškai savarankiška, tačiau turi manevravimo laisvę. Manevravimą, o ne integraciją skatina ir pagrindinio Baltarusijos tikslo supratimas. Šis tikslas – nepriklausomybė.

Minskas – „noriu būti savarankiškas“

Būtent nepriklausomybė yra varomoji Baltarusijos užsienio politikos jėga. A.Lukašenkos sukurta sistema iš esmės neįmanoma be valstybės išorinio ir vidinio suvereniteto išlaikymo. Integracija su Rusija praktiškai reikštų A.Lukašenkos vienvaldystės panaikinimą. O tai būtų nepakeliamas smūgis „tautos tėvelio“ autoritetui. Atsivėrimas Vakarams ir demokratijos priėmimas irgi reikštų galą tai pačiai vienvaldystei – atsirastų opozicija, su kuria reikia skaitytis, o paskui gali net į tribunolą iškviestų dėl pradingusių žmonių pasiaiškinti... Galiausiai, netgi Baltarusijos visuomenė palaiko Baltarusijos nepriklausomybės išlaikymą, o ne suvereniteto praradimą/suvaržymą Rytuose arba Vakaruose. Visuomenės nuomonės apklausa Baltarusijoje rodo, kad siekis išlikti nepriklausoma šalimi visuomenėje pripažįstamas kaip didžiausia vertybė. Nepriklausomybės faktorius, savo ruožtu, skatina vykdyti ir balansavimo politiką, o galių pusiausvyra Baltarusijos klausimu tarp Rusijos ir Vakarų tampa svarbiausiu trumpojo ir vidutinio laikotarpio uždaviniu.

Maskva – „noriu būti įtakinga“

Tačiau įvykiai Gruzijoje ir didėjantis Rusijos spaudimas iš esmės reiškia, kad Baltarusijos savarankiškumui ir nepriklausomybei kyla vis didesnė grėsmė. Didžiausias tos grėsmės šaltinis – Rusija. Pastaraisiais metais Rusijos požiūris į tarptautinę politiką pasikeitė. Jį galima apibūdinti kaip „esu stiprus ir darau ką pats noriu“. Beveik dešimtmetį trunkantis ekonominis augimas, krizės kituose pasauliniuose galios centruose (JAV įklimpimas Irake, vidinis ES susiskaldymas) – visa tai leido patikėti Maskvai, kad ji gali savarankiškai formuoti jei ne globalią, tai bent regioninę tarptautinę sistemą pagal savo interesus ir nesirūpinti, ką apie tai galvoja kiti veikėjai. Panašu, kad kariniai veiksmai Gruzijoje ir Vakarų pasaulio nesugebėjimas adekvačiai reaguoti į juos, buvo paskutinis lašas Rusijos pasitikėjimo savimi taurėje. Iki tol besirūpinusi vidinio stabilumo kūrimu, o užsienio politikoje pasiklovusi iš esmės tik savo energetine galia ir stiprėjančia ekonomika, dabar Rusija pamatė, kad gali praktiškai nebaudžiama naudoti ir karinę jėgą savo interesų užtikrinimui.

Minskas ir Maskva – interesai nesuderinami?

Nepaisant visos A.Lukašenkos retorikos apie Minsko intencijas gilinti bendradarbiavimą, panašu, kad sąlygos Baltarusijos savarankiškumo išlaikymui darosi vis sudėtingesnės. Iš vienos pusės Minską spaudžia Rusija, kuriai pernelyg savarankiškas A.Lukašenka nereikalingas. Iš kitos pusės yra Europos Sąjunga, kuri nervina Baltarusijos lyderį nuolatiniais reikalavimais ginti žmogaus teises, įtvirtinti demokratiją ir elgtis taip, kaip A.Lukašenkos sukurtam režimui yra visiškai nenaudinga ir net pavojinga. Akivaizdu, kad būdamas tokioje situacijoje, išsilaikyti A.Lukašenka gali tik nuolatos ieškodamas pusiausvyros tarp dviejų išorinių veikėjų įtakos. Jis tarsi sėdi sūpuoklėse ir turi nuolatos judėti tarp dviejų polių – integruoti Baltarusiją siekiančios Rusijos ir demokratizuoti ją norinčios ES. Nei viena iš alternatyvų A.Lukašenkai nėra priimtina. Šioje vietoje reikia sutikti su M.Adomėnu, kuris teigia, kad balansavimas tarp Rusijos ir Vakarų bei išorinio jėgų balanso atkūrimas yra gyvybiškai svarbus Baltarusijai.

Būtent tokiaame kontekste reikia nagrinėti ir politinių kalinių paleidimą Minske, ir A.Lukašenkos apeliacijas į ES, kad „ji turi imtis atitinkamų žingsnių, reaguodama į mūsų geros valios gestus“. Kitaip sakant, A.Kozulino paleidimas tikrai nėra Baltarusijos sprendimo tapti demokratine valstybe išraiška. Tai netgi nėra Minsko noro atsiriboti nuo Rusijos atspindys. Tai paprasčiausiai siekis pernelyg neprisirišti prie kurio nors iš išorinių galių centrų. Kadangi Rusija aiškiai padidino spaudimą, būtina didinti Vakarų svorį. Būtent tuo tikslu ir paleistas A.Kozulinas: realios grėsmės režimui iš vidaus jis nekelia, o gauti dividendų iš ES tikrai gali padėti. Taip vertinant pastaruosius įvykius, būtina atsakyti į klausimą, kaip turėtų reaguoti Lietuva ir ES.

KĄ IR KAIP TURĖTŲ DARYTI VAKARAI?

Nuo „lazdos“ prie „meduolio“

Kalbant apie Vakarų (visų pirma ES) elgesį Baltarusijos atžvilgiu, galima gana drąsiai teigti, kad jis visą laiką buvo labiau reaguojantis, nei pro-aktyvus. Ir reagavo ES dažniausiai į Rusijos elgesį. Apžvalgininkų tarpe toks elgesys įgijo „*Russia first*“ pavadinimą, kuris atspindėjo Briuselio polinkį, prieš imantis kažkokių veiksmų rytinių kaimynų atžvilgiu, pasitarti su Maskva. O kadangi pačios Rusijos tikslai, priemonės ir interesai ilgą laiką nebuvo aiškiai artikuliuoti, ES politika taip pat buvo paviršutiniška ir rėmėsi daugiau deklaracijomis, nei realiais veiksmais. Akivaizdu, kad po SSRS žlugimo Rusijai pavyko išlaikyti tam tikrą galią, tačiau nepavyko sukurti jokių efektyvių integracinių sistemų (pvz. NVS), ir tai sukėlė rusų nusivylimą (investicijos neatsipirko). Po V.Putino atėjimo į valdžią, vidinių reformų įvykdymo, Maskva pasitelkė naujus būdus užsienio politikai vykdyti ir partneriams pritraukti. Vertinant Rusijos elgesį Gruzijoje, matant didėjančias energetinių išteklių kainas Baltarusijoje, galima daryti išvadą, kad nuo „meduolio“ taktikos Rusija pereina prie „lazdos“. Įdomu tai, kad pasikeitus Rusijos taktikai, ir ES pradeda galvoti apie naujus poveikio metodus. Šiuo atveju jie kardinaliai priešingi Rusijos veiksams ir žymi perėjimą nuo „lazdos“ prie „meduolio“. Ilgą laiką Baltarusijai taikytos ekonominės sankcijos ir vizų išdavimo ribojimai apčiuopiamos naudos nedavė. Gali būti, kad suvaržymai tik leido Lukašenkai sustiprinti savo pozicijas šalies viduje. Ar santykių su Baltarusija gerinimas gali leisti ES pasiekti trokštamų tikslų?

Vertybės prieš ekonomiką

Prieš atsakant į šį klausimą, tikslinga prisiminti, kokius interesus Baltarusijos atžvilgiu turi ES. Skaitant oficialius ES dokumentus, į akis krenta siekis „kurti stabilumo saugumo ir bendradarbiavimo erdvę“ rytinėje ES kaimynystėje. Šalia nuolatos šmėžuoja „būtinybė užsitikrinti energetinių išteklių tiekimo patikimumą“. Nors abu šie tikslai yra ganėtinai bendro pobūdžio, juose slepiasi itin svarbi dilema, kuri dažnai neleidžia Europos Sąjungai veikti efektyviai. Ta dilema – vertybių ir ekonominės naudos santykis. Kitaip sakant, ES plėšosi tarp noro būti „vertybėmis grįsta sąjunga“ ir siekio gauti kuo didesnę ekonominę naudą. Šie du norai, vertinant elgesio Baltarusijos atžvilgiu kontekste, sunkiai suderinami. Atsižvelgiant į tai, kad ES Baltarusijai jau kurį laiką taiko ekonomines sankcijas, lyg ir peršasi išvada, kad ES

politika remiasi vertybėmis: kol jūs nepriimsit mūsų propaguojamų vertybių, mes nebendradarbiausim ekonomiškai. A.Lukašenka ilgą laiką priėmė tokias ES žaidimo taisykles ir palaikomas Rusijos (pigių dujų ir milžiniškų kreditų), puoselėjo savo „vertybes“. Ekonominės ES sankcijos jam buvo nė motais. Be to, dvišalė prekyba su kai kuriomis ES šalimis (Nyderlandais, Didžiąja Britanija) vyko labai intensyviai ir davė Baltarusijai nemažą pelną. Šiandien ekonominis spaudimas tapo abipusis – A.Lukašenkai iškilo poreikis plėtoti ekonominius santykius ir su ES. Buvo paleisti politiniai kaliniai. Ar ES turi priimti tai kaip rimtą ženklą iš Baltarusijos pusės? Žvelgiant pro vertybių prizmę, politinių kalinių paleidimas yra pats lengviausias žingsnis, kurį galėjo padaryti Minskas nieko neprarasdamas. Politinė situacija Baltarusijoje vis dar tokia, kad net ir būdamas laisvėje A.Kozulinas nieko radikaliai pakeisti negali. Todėl lyg ir logiška būtų toliau spausti Minską, kol jis galutinai palūš. Bet šioje vietoje reikėtų prisiminti kai kurias aukščiau išdėstytas mintis. Viena vertus, akivaizdu, kad dešimtmetį trunkanti sankcijų ir Baltarusijos izoliavimo politika jokių rezultatų iš esmės nedavė. Priimant pamatinę prielaidą, kad strateginis Baltarusijos tikslas, dėl kurio sutariama ir valdančiojo elito, ir visuomenės tarpe, yra nepriklausomybės išlaikymas, į tai turėtų būti orientuota ir europinė politika. Pasak M.Adomėno, „demokratija būtų tik tuščias žodis be suverenios valstybės“. Kitaip sakant, norint skleisti savo vertybes į Baltarusiją, reikia turėti pačią Baltarusiją. Baltarusijos nepriklausomybės išlaikymas yra pagrindinė sąlyga Europos vertybinei pozicijai įtvirtinti. Kartu tai yra ir pagrindinė prielaida ekonominei naudai gauti. Taigi, pagrindinis trumpojo ir vidutinio laikotarpio tikslas neišvengiamai tampa Baltarusijos valstybingumo išlaikymas. Jei Baltarusija jo netektų, Europos Sąjunga prarastų galimybę ne tik „kurti stabilumo saugumo ir bendradarbiavimo erdvę“ rytinėje ES kaimynystėje, bet ir „užsitikrinti energetinių išteklių tiekimo patikimumą“.

Kalbant neformaliame lygmenyje, galima sutikti su J.Pranevičiūtės pasiūlytu ES interesų Baltarusijoje modeliu: Lietuvos, o kartu ir ES minimalus tikslas turėtų būti Baltarusijos nepriklausomybės išlaikymas, o maksimalus siekis – Baltarusijos įtraukimas į Vakarų įtakos erdvę. Akivaizdu, kad būtent minimalaus tikslo įgyvendinimas yra būtina sąlyga maksimalaus tikslo pasiekimui.

Skirtingų lygių taktika

Taigi, reakcija į A.Lukašenkos siunčiamus signalus yra būtina. Kaip konkrečiai ji turi atrodyti? Turbūt svarbiausia tiek Lietuvai, tiek pačiai ES yra sugebėjimas susitarti dėl vieningos pozicijos ir nuoseklaus elgesio. Ilgai būtent vidiniai interesų skirtumai buvo neefektyvus ES elgesio Baltarusijoje priežastis. Šiandien atsirado reali proga imtis konkrečių veiksmų, todėl nuoseklumo ir vieningumo užtikrinimas yra būtina sąlyga. Dar vienas svarbus principas, kurį reikia užtikrinti dirbant su Baltarusija – darbas skirtingais lygmenimis („koncentrinių ratų“ principu). Paprastai kalbant, tai reiškia, kad su baltarusiais turi būti bendraujama oficialiame lygmenyje, dirbant su opozicija, kalbant su verslo sluoksniais, skatinant visuomeninį (eilinių piliečių) bendradarbiavimą. Tokia skirtingų lygmenų taktika, savo ruožtu, gali būti įgyvendinama tik aiškaus darbo pasidalijimo sąlygomis. Grubiai kalbant, diplomatai dirba diplomatiname lygmenyje, nevyriausybinių organizacijų dirba su plačiosios visuomenės segmentais, verslininkai bendradarbiauja su

savo partneriais ekonominėje srityje. Be to, prioritetas turi būti skirtas žmogiškųjų (angl. *people-to-people*) kontaktų skatinimui.

Tokia taktika leidžia sėkmingai suderinti vertybinį bei pragmatinį elementą. Bendravimas oficialiame lygmenyje bei su verslo atstovais leidžia kalbėti tik apie materialius abiejų pusių interesus. Antra vertus, darbas su akademiniais sluoksniais ir visuomenės grupėmis leidžia integruoti diskusijas apie vertybes. Kitaip sakant, vertybiniai ir pragmatiniai bendradarbiavimo elementai gali būti suderinti, juos taikant skirtinguose bendradarbiavimo lygmenyse. Kiekviename lygmenyje baltarusiams turi būti siūloma tai, ko jiems labiausiai reikia ir ko jie tikisi.

Kadangi tapatybinis Baltarusijos valstybės ir baltarusių tautos pagrindas nėra stiprus, gravitaciją į tą pusę, kuri suteikia palankesnes ekonominės gerovės sąlygas, yra iš esmės neišvengiama. Tas pasakytina ir apie A.Lukašenkos aplinką, ir apie plačiąją visuomenę. Žinant tai, kad kol kas Rusija yra pagrindinis ekonominės gerovės šaltinis Baltarusijoje, ES būtina didinti savo vaidmenį.

Galiausiai, veiksmai Baltarusijos atžvilgiu turi būti gerokai konkretesni. Vien tik kalbos apie demokratiją, laisvę ir žmogaus teises yra neveiksmingos, jei jos nesuteikia aiškių pragmatinės naudos perspektyvų. Tokiame kontekste siunčiamų Baltarusijai signalų turinys turėtų būti labai aiškus: ar tai būtų vizų kainų sumažinimas, ar galimybė gauti finansavimą iš ES fondų, ar bendradarbiavimas branduolinės energetikos srityje.

Išvados

Apibendrinant diskusiją, galima teigti, kad dabartinėje situacijoje Europos Sąjunga ir Lietuva elgiasi teisingai, siūsdama santykių atšilimo signalus Baltarusijai ir taip reaguodama į Minsko išreikštą santykių gerinimo siekį. Be abejo, toks Minsko elgesys (politinių kalinių paleidimas) nėra Baltarusijos režimo „demokratėjimo“ įrodymas ir turi būti vertinamas platesniame geopolitiniame kontekste, t.y. atsižvelgiant į abipusę Rusijos ir ES įtaką Baltarusijai bei pastarosios norą išlaikyti didžiųjų veikėjų įtakos balansą. Tačiau dabartinis Minsko elgesys atveria galimybę Vakarams dar kartą pabandyti patraukti Baltarusiją savo pusėn, ir šia galimybe būtina pasinaudoti. Pagrindinis uždavinys, kurį turi įgyvendinti Lietuva tiek dvišaliuose santykiuose su Baltarusija, tiek prisidedama prie ES pozicijos šios šalies atžvilgiu formavimo yra ES „minkštosios galios“ panaudojimas, bendradarbiavimas įvairiais lygmenimis ir konkrečių pasiūlymų formulavimas. Šiuo metu atsirado galimybė pademonstruoti Baltarusijai ES privalumus (ne turimą „kietąją galią“) ir pabandyti „prisivilioti“ Baltarusiją į savo pusę. Pastarojo meto Rusijos politika sudaro tokią galimybę, todėl svarbu dirbti tiesiogiai su Minsku, o ne laikytis Europoje įprasto „ėjimo per Maskvą“ („*Russia first*“) požiūrio.

PRIEDAI:

Kokie požymiai leidžia kalbėti apie pokyčius Baltarusijoje?

- Buvo paleisti paskutiniai politiniai kaliniai A.Finkevičius, D.Daškevičius, A.Kazulinas, A.Klimas, bei S.Parsiukevičius
- Baltarusija pakvietė ESBO tarptautinius stebėtojus stebėti parlamento rinkimus Baltarusijoje šių metų rugsėjį.
- Kai kuriems opozicijos atstovams leista dalyvauti parlamento rinkimuose, o A.Lukašenka leido suprasti, kad bent keli iš jų tikrai bus išrinkti.
- Liepos 8 dieną Baltarusijos prezidentas A.Lukašenka savo dekretu iš pareigų atstatydino prezidento administracijos vadovą Genadijų Nevyglasą ir Baltarusijos Saugumo Tarybos valstybės sekretorių Viktorą Šeimaną. Pastarasis buvo laikomas „antruoju žmogumi“ valstybėje, kuris kontroliavo svarbiausią A.Lukašenkos valdžios išlaikymo įrankį – galios struktūras. V.Šeimanas taip pat siejamas su daugeliu politiškai jautrių Lukašenkos oponentų dingimo bylų.

Kokie požymiai rodo, kad realūs pokyčiai nevyksta?

- 2008 m. rugpjūčio 4 d. A.Lukašenka pasirašė Visuomenės informavimo priemonių įstatymą, kuris sugriežtino žiniasklaidos priemonių registracijos tvarką ir apribojo žodžio laisvę.
- Formuojant rinkimines komisijas, į jas praktiškai nebuvo įtraukti opozicijos siūlyti kandidatai (Bresto mieste į 125 apylinkių komisijų narių sudėtį įtraukti tik 7 opozicijos pasiūlyti kandidatai, visoje Baltarusijoje – apie 30 žmonių į 110 rinkiminių apygardų)

ES elgesys

- Europos Komisija pasiūlė pakviesti Baltarusijos užsienio reikalų ministrą S.Martynovą į neformalų ES užsienio reikalų ministrų susitikimą, kur jis galėtų susitikti su B.Ferrer-Waldner, Prancūzijos užsienio reikalų ministru B.Kouchner ir J.Solana. (P.S. rugsėjo 10 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministerija paskelbė, kad S.Martynovas nebus kviečiamas į jokių susitikimus, kol nepasibaigs parlamento rinkimai).
- Pradėjo sklisti kalbos apie tai, kad ESBO teigiamai įvertinus rugsėjo 28 d. rinkimus Baltarusijoje, šaliai gali būti panaikintos kai kurios šiuo metu taikomos ekonominės sankcijos.

JAV elgesys

- Rugsėjo 29 d. JAV valstybės departamento atstovas R.Wood paskelbė, kad Vašingtonas gali atšaukti Baltarusijai taikomas ekonomines sankcijas, jei Minskas imsis politinių reformų.
- Minske lankėsi JAV valstybės sekretorės pavaduotojas D.Merkel, kuris tarėsi dėl bevizio režimo Baltarusijai įvedimo. Kaip kriterijus, kuriuo remiantis bus priimamas atitinkamas sprendimas, susitikime įvardinta parlamento rinkimų eiga.
- Rugsėjo 5 d. pusei metų panaikintos sankcijos dviems „Belneftechim“ dukterinėms įmonėms: „Lakokraski“ ir „Polock-Steklovna“.
- JAV valstybės departamentas pareiškė, kad politinių kalinių paleidimas yra pozityvus žingsnis, tačiau nepakankamas tam, kad būtų galima kalbėti apie ryškius JAV politikos Baltarusijos atžvilgiu pasikeitimus.

Lietuvos elgesys ir pozicija

- Rugsėjo 2 d. įvyko G.Kirkilo ir Baltarusijos premjero V.Sidorsio susitikimas Druskininkuose. Pasak G.Kirkilo,

bendravimas su Baltarusija neišvengiamas, nes mūsų šalis vienija nemažai svarbių klausimų.

- Rugsėjo 6 d. užsienio reikalų ministras P.Vaitiekūnas ES užsienio reikalų ministrų susitikime Avinjone sakė, kad „dabar yra labai tinkamas metas pergaltoti ES santykius su Baltarusija. Minskas siunčia desperatiškus signalus Vakarams“. LR užsienio reikalų ministerija politinių kalinių paleidimą pavadino „rimtu signalu euroatlantinei bendruomenei“.
- Lietuva remia Šengeno vizų kainų sumažinimą Baltarusijos piliečiams, laikosi pozicijos, kad su Baltarusija reikia palaikyti „selektyvų dialogą“.

Rusijos elgesys

- Rusija spaudžia Baltarusiją pripažinti Pietų Osetijos ir Abchazijos nepriklausomybę
- Rusija skubina sąjunginės valstybės sukūrimą (siūlymai įvesti Rusijos rublį, kaip atsiskaitymo priemonę Baltarusijoje)
- Siekiama perimti Baltarusijos ekonomikos kontrolę (privatizuojant stambiausias įmones)
- Atsakydama į JAV priešraketinio gynybos skydo dislokavimą Lenkijoje, Maskva prabilo apie bendros raketinės gynybos sistemos (sąjunginės valstybės susitarimų rėmuose) dislokavimo Baltarusijos teritorijoje.

Baltarusijos opozicijos nuomonė

- A.Kozulino ir kitų politinių Baltarusijos kalinių paleidimas yra tik A.Lukašenkos spektaklis, skirtas apdumti Vakarų akims.
- V. Večiorka kiek skeptiškai įvertino ir Lietuvos paskelbtą švelnėjimo politiką A. Lukašenkos režimo atžvilgiu. Anot jo, reikia siekti Baltarusiją atmušti nuo Rusijos, tačiau kartu reiktų sulaukti daugiau žingsnių iš A. Lukašenkos ir nepasitenkinti tik kelių politinių kalinių paleidimu.
- A.Milinkevičius teigia, kad esama tam tikrų formalių pasikeitimų, tačiau jie neužtikrins laisvų ir sąžiningų rinkimų: „tame lygyje, kur viskas sprendžiama (apylinkių komisijose), praktiškai nėra demokratiškos jėgų atstovų“.

Ką kalba A.Lukašenka:

„Į nuoširdų Baltarusijos pareišką norą normalizuoti santykius su Vakarais, į mūsų konkrečius žingsnius nei ES, nei JAV adekvačiai nereagavo <...> Pozityvios konkretikos šiuo klausimu iš jų pusės nebuvo“ (rugsėjo 29 d.)

„Savo partneriams Vakaruose mes sakome, kad jie nesiūlytų mums mainais už tarpusavio santykių gerinimą bloginti santykius su Rusija. Aš seniai sakiau: draugyste su Rusija mes neprekiaujam“.

Rugsėjo 8 d.: „Baltarusija gerins santykius su Vakarais, bet tik tiek, kiek tai nepakenks ekonominiams, politiniams ir kariniams Rusijos interesams. Baltarusija priversta siūlyti Vakarams santykių gerinimą, kadangi turi bendrą sieną su Vakarų valstybėmis. Mes – tiltas tarp Rytų ir Vakarų <...> tokia mūsų geopolitinė padėtis“.

„Įtempti santykiai su Vakarais atsirado ne todėl, kad mes sukuriame Vakarams daug problemų, o dėl Vakarų pozicijos Rusijos atžvilgiu ir dėl sąjunginės valstybės kūrimo“.

Apie Osetijos ir Abchazijos pripažinimą: „pas mus rinkimai už kelių dienų <...>. Ateis naujas parlamentas ir aš galvoju, kad mūsų deputatai ims spręsti šį klausimą. Jo nutylėti mes negalim, neturim teisės“.

Apie sąjunginę valstybę su Rusija: „Aš vadinčiau dabartinį etapą užšaldytu. <...> Mes pasirašėm susitarimą dėl sąjunginės valstybės ir šį susitarimą reikia vykdyti. Jei jį reikia koreguoti, mes ne prieš. Tačiau aš nesutinku su tuo, kad jį reikia koreguoti numatant tarpusavio santykių silpninimą. Kokia prasmė? Reikia koreguoti taip, kad iš mūsų žmonės nesijuoktų. Ir kad nekaltėtų, jog mes atsiribojam nuo sąjunginės valstybės sukūrimo“.

ES Baltarusijai taikytų sankcijų istorija

- Baltarusijos ir Vakarų santykių pablogėjimas įvyko po 1996 metų referendumo, kai Baltarusijos prezidentas stipriai išplėtė savo įgaliojimus bei paleido Aukščiausiąją Tarybą. ES ir JAV neigiamai įvertino šiuos veiksmus.
- 1997 metais buvo įvestas draudimas rengti susitikimus tarp pareigūnų iš Vakarų ir jų kolegų Baltarusijoje aukštesniame nei ministrų pavadootojų lygyje bei buvo įšaldytas bet kokios techninės pagalbos gavimas iš Vakarų. Taip pat buvo įšaldyta 1995 m. pasirašyta Partnerystės ir Bendradarbiavimo sutartis tarp Baltarusijos ir ES.
- Svarbiu nesutarimų objektu tapo Vakarų iškeltas nepriklausomo tyrimo apie dingusius asmenis iniciavimo klausimas (buvusio Vidaus reikalų ministro J.Zacharenko, politiko V.Gončiaro, verslininko A.Krasovskio bei Rusijos ORT televizijos operatoriaus D.Zavadskio).
- 2004 metais ES paskelbė „Juodąjį sąrašą“ asmenų, kuriems yra draudžiama išduoti Šengeno vizas, siejant juos su prieš tai minėtų asmenų dingimais. Į sąrašą buvo įtraukti Vidaus reikalų ministras V.Naumovas, tuometinis generalinis prokuroras V.Šeimanas, Sporto ir Turizmo ministras J.Sivakovas, pulkininkas D.Pavličenko. Kadangi kaltinimai buvo siejami su asmenybėmis, o ne su einamomis pareigomis, net ir pakeitę pareigas šie asmenys iš „Juodojo sąrašo“ išbraukti nebuvo.
- Po parlamento rinkimų 2004 metų gruodį į „Juodąjį sąrašą“ buvo įtraukti dar keli asmenys. Po 2006 metais vykusių prezidento rinkimų „Juodasis sąrašas“ pasipildė dar 36 pavardėmis. 2006 metų spalį šis sąrašas dar papildė ir šiuo metu sąrašė yra 41 nepageidaujamas asmuo.
- ES „Juodojo sąrašo“ neapsiribojo – 2007 metų Baltarusija buvo pašalinta iš Bendrosios Preferencijų Sistemos ir prarado nuolaidas eksportui į ES valstybes nares. Taip Briuselis reagavo į pažeidžiamus Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) reikalavimus dėl profesinių sąjungų teisių.
- ES pabrėžia, kad „Juodasis sąrašas“ gali būti keičiamas bet kuriuo metu, priklausomai nuo Baltarusijos elgsenos, tačiau sankcijos, taikomos prekybai, negali būti pakeičiamos taip paprastai (reikalingas ILO nutarimas).
- 2006 metų pabaigoje, kalbant apie ES ir Baltarusijos santykius, Briuselis paskelbė „12 rekomendacijų Baltarusijai“ („Ką ES galėtų duoti Baltarusijai?“).

ES 12 punktų (paskelbti 2006 m. lapkritį)

1. Gerbti Baltarusijos gyventojų teisę rinkti savo lyderius demokratiškai – teisę gauti skirtingas pozicijas atspindinčią informaciją ir susipažinti su visais kandidatais. Tai apima ir opozicijos kandidatų teisę vykdyti savo kampaniją nebijant persekiojimų ir suėmimų; teisę į nepriklausomą rinkimų stebėjimą; teisę laisvai reikšti savo nuomonę ir tikėtis teisingo rezultatų skaičiavimo.
2. Gerbti Baltarusijos gyventojų teisę į nepriklausomą informaciją bei saviraiškos laisvę, t.y. sudaryti sąlygas žurnalistams laisvai dirbti jų nepersekojant.
3. Gerbti nevyriausybinių organizacijų, kaip svarbiausios sveikos demokratinės visuomenės dalies, teises.
4. Paleisti politinius kalinius – demokratinės opozicijos ir nevyriausybinių organizacijų atstovus, paprastus piliečius, suimtus per taikias demonstracijas ir mitingus.
5. Tinkamai ir nešališkai išnagrinėti dingusiųjų asmenų bylas.
6. Užtikrinti Baltarusijos gyventojų teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą – nedaryti politinio spaudimo teisėjams, nevykdyti politiška motyvuoto teismo persekiojimo ir neatiminti laisvės asmenims, taikiai reiškiantiems savo nuomonę.
7. Užbaigti neteisėtus suėmimus ir nutraukti blogo elgesio su kaliniais praktiką.
8. Gerbti tų Baltarusijos piliečių, kurie atstovauja tautines mažumas, teises ir laisves.
9. Gerbti Baltarusijos darbininkų teises – teisę kurti profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje ginant darbuotojų interesus.
10. Ginti Baltarusijos darbdavių teises – nesikišti į privatų verslą.
11. Prisijungti prie kitų Europos tautų panaikinant mirties bausmę.
12. Pasinaudoti Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO), Europos Sąjungos (ES) ir kitų organizacijų siūloma parama Baltarusijai skatinant paramą žmogaus teisėms.